

УДК 339.543:339.564(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.22>

ПРОЦЕДУРА СПІЛЬНОГО ТРАНЗИТУ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ

Дейнеко І.В.,
*аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0009-0000-0028-817X
e-mail: ihor.deineko@uzhnu.edu.ua*

Дейнеко І.В. Процедура спільного транзиту: правові засади та основні принципи.

У статті досліджено правові засади та принципи митного регулювання спільного транзиту в контексті євроінтеграційних процесів України. Актуальність дослідження зумовлена приєднанням України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року, що вимагає переосмислення правових засад митного регулювання та впровадження уніфікованих принципів здійснення митних процедур відповідно до стандартів Європейського Союзу.

Метою дослідження є з'ясування понятійно-категоріального апарату правових засад та принципів митного регулювання спільного транзиту в Україні та ЄС, а також визначення переваг імплементації процедури спільного транзиту для розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

Проаналізовано підходи вітчизняних науковців до термінології євроінтеграційних процесів у митній сфері, обґрунтовано доцільність використання терміна «гармонізація законодавства» замість «адаптації». Досліджено особливості джерел європейського та національного права, виявлено розходження в типах та функціях нормативно-правових актів у цих правових системах.

Встановлено, що з 1 жовтня 2022 року в Україні функціонує електронна транзитна система NCTS, яка забезпечує обмін митною інформацією з 35 країнами в режимі реального часу, використання єдиної митної декларації та запровадження спеціальних транзитних спрощень. За два роки дії системи оформлено близько 120 тисяч декларацій, зареєстровано 137 загальних та близько 10 тисяч індивідуальних гарантій на суму близько 450 мільйонів євро.

Сформульовано авторське визначення правових засад митного законодавства при здійсненні процесів спільного транзиту як сукупності правових норм і принципів, які регулюють процес спільного транзиту, встановлюючи правила його проведення, права та обов'язки учасників. Принципи митного законодавства у цій сфері визначено як уніфіковані інституційні керівні ідеї, що забезпечують здійснення загального митного контролю, процес декларування та контроль за завершенням режиму спільного транзиту.

Обґрунтовано, що гармонізація національного митного законодавства з правовими стандартами ЄС є ключовим завданням державного управління України на шляху до повноправного членства в Європейському Союзі та необхідною умовою оптимізації міжнародного товарообігу.

Ключові слова: митне регулювання, спільний транзит, правові засади, принципи митного законодавства, гармонізація законодавства, євроінтеграція, NCTS.

Deyneko I.V. Common transit procedure: legal foundations and basic principles.

The article examines the legal foundations and principles of customs regulation of common transit in the context of Ukraine's European integration processes. The relevance of the study is due to Ukraine's accession to the Convention on the simplification of formalities in trade in goods and the Convention on the common transit procedure of May 20, 1987, which requires rethinking the legal foundations of customs regulation and the introduction of unified principles for the implementation of customs procedures in accordance with the standards of the European Union.

The purpose of the study is to clarify the conceptual and categorical apparatus of the legal foundations and principles of customs regulation of common transit in Ukraine and the EU, as well as to determine the advantages of implementing the common transit procedure for the development of Ukraine's foreign economic activity.

The approaches of domestic scientists to the terminology of European integration processes in the customs sphere are analyzed, and the expediency of using the term «harmonization of legislation» instead of «adaptation» is substantiated. The peculiarities of the sources of European and national law were studied, and differences in the types and functions of regulatory legal acts in these legal systems were identified.

It was established that since October 1, 2022, the NCTS electronic transit system has been operating in Ukraine, which provides for the exchange of customs information with 35 countries in real time, the use of a single customs declaration and the introduction of special transit simplifications. Over the two years of the system's operation, about 120 thousand declarations have been issued, 137 general and about 10 thousand individual guarantees have been registered for the amount of about 450 million euros.

The author's definition of the legal foundations of customs legislation in the implementation of common transit processes has been formulated as a set of legal norms and principles that regulate the common transit process, establishing the rules for its conduct, the rights and obligations of participants. The principles of customs legislation in this area are defined as unified institutional guiding ideas that ensure the implementation of general customs control, the declaration process and control over the completion of the common transit regime.

It is substantiated that the harmonization of national customs legislation with EU legal standards is a key task of the Ukrainian state administration on the way to full membership in the European Union and a necessary condition for optimizing international trade.

Key words: customs regulation, common transit, legal principles, principles of customs legislation, harmonization of legislation, European integration, NCTS.

Постановка проблеми. В умовах активізації євроінтеграційних процесів та курсу України на набуття повноправного членства в Європейському Союзі особливої актуальності набуває питання гармонізації національного митного законодавства з європейськими правовими стандартами. Приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року зумовило необхідність переосмислення правових засад митного регулювання та впровадження уніфікованих принципів здійснення митних процедур. Водночас існує потреба у систематизації понятійно-категоріального апарату процесів митного регулювання спільного транзиту, зокрема визначенні сутності таких категорій як «правові засади» та «принципи» митного законодавства у цій сфері. Відсутність єдиного доктринального підходу до розуміння правової природи спільного транзиту та механізмів його імплементації в національну правову систему створює труднощі у правозастосовній практиці. Крім того, розходження в типах та функціях нормативно-правових актів у системах європейського та національного права потребує детального порівняльного аналізу з метою забезпечення ефективної гармонізації законодавства.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні понятійно-категоріального апарату правових засад та принципів митного регулювання спільного транзиту в Україні та Європейському Союзі, а також визначенні переваг імплементації процедури спільного транзиту для розвитку зовнішньоекономічної діяльності України.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженням питань митного регулювання займалися плеяда вітчизняних науковців, зокрема такі як І. Бережнюк, О. Гребельник, О. Березовська, А. Войцешук, С. Герчаківський, О. Десятнюк, В. Дудченко, А. Крисоватий, М. Ліщинський, Є. Бондаренко, Т. Руда, П. Пашко, В. Сабадаш, Є. Свистун, Г. Свириденко, А. Стебляк, О. Сторож, С. Шевчук, В. Дмитрів, С. Юрій та багато інших.

Виклад матеріалу дослідження. Характерною рисою митної політики держави є її багатофункціональність та багатовекторність, що передбачає вирішення комплексних завдань, спрямованих на забезпечення і підтримання оптимального балансу між експортом та імпортом товарів. Ця політика охоплює встановлення раціональних меж протекціонізму щодо окремих секторів економіки, стимулювання здорової конкуренції та активне сприяння розвитку міжнародної торгівлі. Для досягнення цих цілей необхідно впроваджувати практичні заходи, спрямовані на удоскона-

лення митних процедур через їхнє прискорення та спрощення, що сприятиме ефективнішому функціонуванню зовнішньоекономічної діяльності. Саме митний режим визначає статус вантажу, правила його оформлення та список документів, які потрібно підготувати перед відправленням або отриманням.

Проблеми, пов'язані зі спрощенням і підвищенням ефективності митних процедур, знаходять своє вирішення завдяки співпраці в межах діяльності міжнародних організацій. У сучасних умовах питання оптимізації митних формальностей набуло важливого значення для формування політики, спрямованої на розвиток міжнародної торгівлі. Для України ця проблема є особливо актуальною через необхідність активізувати процеси інтеграції у глобальну економіку.

Дослідники А. Стебляк та В. Дудченко при визначенні напрямків євроінтеграції України пропонують використовувати термін «гармонізація законодавства», оскільки Україна наразі не є членом Європейського Союзу, однак при цьому процеси уніфікації та стандартизації, зокрема в митній сфері, закладені в Угоді про асоціацію, мають двосторонній характер. Такий підхід унеможливує застосування терміна «адаптація» як самостійної категорії. Правильно вживати цей термін із урахуванням конкретних аспектів зближення національного законодавства із законодавством ЄС у межах гармонізації, а не стосовно процесу в цілому. Одночасно євроінтеграційний курс України вимагає врахування особливостей джерел європейського права та узгодження національних нормативних актів із європейськими правовими стандартами. В європейському праві первинними джерелами права є установчі договори, тоді як усі інші акти вважаються вторинними. В Україні ж основним і первинним джерелом права є нормативно-правовий акт. Таке розходження в поняттях, типах і функціях нормативно-правових актів у системах європейського та національного права є суттєвим. Проте їх порівняльний аналіз сприяє гармонізації українського законодавства із правовою системою ЄС, що забезпечить можливість запозичення позитивного досвіду європейських країн у застосуванні джерел права, впровадження європейських стандартів у нормотворчість, зокрема й у сфері митних процедур [1, с. 104].

Безперечно, спрощення митних процедур є ключовою частиною інтеграції в ЄС, оскільки це один з етапів економічної інтеграції, що призводить до створення митного союзу та спільного ринку. Впровадження європейських стандартів митного оформлення, гармонізація законодавства та усунення бар'єрів сприяють вільній торгівлі товарами та послугами між країнами-членами.

М. Ковальова виділяє наступні переваги приєднання України до Конвенції про процедуру спільного транзиту:

1. Обмін митною інформацією з 35 країнами (більшість з яких є важливими торговими партнерами нашої країни) в режимі реального часу.
2. Отримання інформації щодо товарів, які переміщуються транзитом, із різних джерел, що дасть змогу визначити рівень ризиковості максимально точно.
3. Використання єдиної митної декларації для переміщення товарів від країни відправлення до країни призначення через треті країни в межах Договірних сторін Конвенції за єдиними правилами.
4. Запровадження спеціальних транзитних спрощень щодо декларування, пломбування тощо.
5. Запровадження загальної фінансової гарантії [2, с. 14].

Т. Руда досліджує теоретичні засади здійснення процедури спільного транзиту шляхом розкриття її сутності та особливостей реалізації в контексті міжнародного законодавства; розглядає комплексні переваги приєднання до Конвенції, в тому числі щодо удосконалення митних процедур та підвищення ефективності запобігання порушенням митного законодавства при переміщенні товарів через митний кордон [3, с. 164].

Відзначимо, з 1 жовтня 2022 року в Україні запрацювали Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенція про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року, до яких держава долучилася 30 серпня 2022 року. Україна стала 36-ю країною, яка приєдналася до Конвенції про процедуру спільного транзиту, з використанням системи NCTS. Окрім України, до числа учасників Конвенції входять 27 країн Європейського Союзу, 4 держави-члени Європейської асоціації вільної торгівлі (Швейцарія, Норвегія, Ліхтенштейн та Ісландія), а також Туреччина, Велика Британія, Сербія та Північна Македонія. Митний безвіз являє собою режим спільного транзиту з країнами Європейського Союзу, заснований на принципі «один транспорт – одна гарантія». В Україні основа для впровадження цієї системи була закладена ще у 2019 році завдяки ухваленню Закону про транзит №78-IX та запуску національної електронної транзитної

системи. Відтоді *New Computerized Transit System (NCTS)* проходила тестування українськими експортерами та імпортерами протягом 2020-2021 років. Проте повноцінне запровадження митного безвізу стало можливим після прийняття Закону № 2510-IX від 15 серпня 2022 року. Цей документ вніс низку змін до Митного кодексу та інших нормативно-правових актів, що узгоджуються із митною політикою ЄС. Згідно з даними Міністерства фінансів, за два роки дії NCTS в Україні було оформлено близько 120 тисяч декларацій, серед яких майже 5 тисяч припадає на операції внутрішнього транзиту. Крім того, Державна митна служба зареєструвала 137 загальних та приблизно 10 тисяч індивідуальних гарантій на загальну суму близько 450 мільйонів євро [4].

Транзит характеризується як ключовий митний режим, що дозволяє перевізникам доставляти товари через межі або території без необхідності сплати митних зборів під час їх переміщення. Усі необхідні процедури оформлюються лише при досягненні вантажем його кінцевого пункту призначення, де здійснюється остаточне митне регулювання. У порівнянні з традиційними методами, транзит є значно ефективнішим як з адміністративної, так і з економічної точки зору, особливо при здійсненні транспортних операцій через митні кордони. Особливу роль цей режим відіграє в рамках Європейського Союзу, який функціонує як єдина митна зона, інтегруючи численні фіскальні території. Завдяки можливостям транзиту, товари переміщуються від моменту їх входження на територію Союзу до місця призначення, де проводиться остаточне митне оформлення, включаючи виконання податкових вимог. Після завершення процедур вантаж або випускається у вільний обіг, або переходить до іншого митного режиму, залежно від потреб перевізника або власника товару.

Транзитна процедура також забезпечує можливість завершення підготовчого процесу шляхом розміщення товарів, які не будуть реалізовуватися в межах ЄС, у відповідний митний режим з метою подальшого реекспорту за межі митної території Європейського Союзу. Результатом вдосконалення транзитної системи є оптимізація міжнародного товарообігу та спрощення здійснення митних процедур.

Для системності здійснюваного дослідження вбачається за доцільне розгляд окремих аспектів понятійно-категорію апарату процесів митного регулювання спільного транзиту, зокрема їх правових засад та принципів, що, в свою чергу, що обумовлює необхідність деталізації сутності таких категорій «правові засади» та «принципи».

Аналіз правових засад і принципів митного регулювання, зокрема процедури спільного транзиту в Україні та ЄС також є актуальним з огляду на те, що останні є основою для формування законодавчого підґрунтя в сфері зовнішньоекономічної діяльності з метою наближення до стандартів Європейського Союзу. Для підвищення ефективності митного регулювання в Україні транзиту товарів крізь призму майбутнього членства України в ЄС потрібні активні дії по впровадженню міжнародних норм та правил, що стануть основою вироблення та застосування уніфікованих стандартів у галузі митної справи. Окремі дії вже здійснено, зокрема, як зазначалося, набрання чинності для України Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року, що зумовлює необхідність гармонізації і спрощення митних формальностей, внесення змін до національного законодавства та використання виключно тих інструментів митно-тарифного регулювання, які не лише відповідають принципам Світової організації торгівлі (СОТ) та Європейського Союзу, але й забезпечують захист національних інтересів України.

На наш погляд, правові засади митного законодавства – це сукупність законів, що визначають порядок переміщення товарів через митний кордон, митні платежі, контроль та інші аспекти митної справи. В свою чергу, правові засади митного законодавства при здійсненні процесів спільного транзиту – це сукупність правових норм і принципів, які регулюють процес спільного транзиту, встановлюючи правила його проведення, права та обов'язки учасників. Це правова основа, на базі якої здійснюється спільний транзит, визначаючи, як саме при цьому мають бути реалізовані права та виконані обов'язки.

Принципи митного законодавства при здійсненні процесів спільного транзиту – це уніфіковані інституційні керівні ідеї, що визначають здійснення загального митного контролю над товарами та транспортними засобами, що переміщуються між митницями або в межах зони митного контролю, а також забезпечення процесу декларування та контролю за завершенням режиму спільного транзиту.

Відзначимо, у контексті тривалого процесу євроінтеграції та з урахуванням необхідності стимулювання розвитку міжнародної торгівлі актуалізується тенденція до підвищення ролі диспо-

зитивного методу в правовому регулюванні митних відносин. Досвід реалізації митної політики Європейського Союзу, а також прагнення України стати повноправним членом ЄС, створюють передумови для поступового спрощення митних процедур із одночасною їх автоматизацією та забезпеченням максимальної прозорості. Характерною рисою Європейського Союзу є відсутність внутрішніх митних кордонів, що гарантує свободу переміщення товарів між країнами-членами. Однак ця свобода нерозривно пов'язана з ретельним контролем кількості, класифікації та якості товарів, що перетинають зовнішні кордони ЄС. Таким чином, гармонізація національних митних правил і процедур із європейськими стандартами стає одним із ключових завдань державного управління в Україні [6, с. 10].

Питання реального втілення в життя правил поведінки міжнародного права або їх імплементації, реалізації, здійснення, виконання, використання дотримання і застосування є одними з найактуальніших і водночас найбільш дискусійних питань науки міжнародного права. Вчені різних країн неодноразово наголошували на важливості їх вивчення та вирішення як для теорії, так і для практики правового регулювання міжнародних і внутрішньодержавних відносин.

Особливістю пострадянського підходу до інтерпретації терміна «імплементація» є його вживання суто щодо обов'язкових до виконання норм міжнародного права. Однак, крім таких норм, його правила поведінки можуть міститись і в принципах та стандартах міжнародного права, окремі види яких, як і норми актів м'якого права (soft law), можуть визначати бажану, а не обов'язкову для здійснення поведінку. Тобто науковці вкрай рідко комплексно досліджують реальні приклади втілення в життя правил поведінки міжнародного права на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях і аналізують переваги та недоліки такої діяльності. Ще рідше, за результатами вітчизняних досліджень, вчені виносять на обговорення конкретні пропозиції, спрямовані на вдосконалення як міжнародного, так і внутрішньодержавного механізмів реалізації норм міжнародного права тощо.

Отже, в підсумку зазначаємо, що в національній правовій доктрині загальноприйнято введення норм міжнародного права до національних правових систем та імплементації міжнародних договорів, актів міжнародних організацій і рішень міжнародних судових органів у національних правопорядках терміном «імплементація, тому аналіз даної категорії є важливим для подальшого визначення рамок впровадження міжнародних правових норм по здійсненню процедури спільного транзиту в національне законодавство нашої держави.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що митне регулювання спільного транзиту є важливим інструментом євроінтеграційної політики України та необхідною умовою її повноцінної інтеграції у глобальну економіку. Приєднання України до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та Конвенції про процедуру спільного транзиту від 20 травня 1987 року стало значним кроком на шляху гармонізації національного митного законодавства з правовими стандартами Європейського Союзу. Впровадження електронної транзитної системи NCTS забезпечило можливість обміну митною інформацією з 35 країнами в режимі реального часу, використання єдиної митної декларації та запровадження спеціальних транзитних спрощень, що суттєво оптимізувало міжнародний товарообіг.

Встановлено, що правові засади митного законодавства при здійсненні процесів спільного транзиту становлять сукупність правових норм і принципів, які регулюють процес спільного транзиту, визначаючи правила його проведення, права та обов'язки учасників. Принципи митного законодавства у цій сфері виступають уніфікованими інституційними керівними ідеями, що забезпечують здійснення загального митного контролю над товарами та транспортними засобами, процес декларування та контроль за завершенням режиму спільного транзиту. Гармонізація національного законодавства із законодавством ЄС має двосторонній характер та вимагає врахування особливостей джерел європейського права.

Отже, перспективи подальшого розвитку митного регулювання спільного транзиту в Україні пов'язані з необхідністю продовження активних дій щодо імплементації міжнародних норм та правил, вироблення уніфікованих стандартів у галузі митної справи, а також використання інструментів митно-тарифного регулювання, які відповідають принципам Світової організації торгівлі та Європейського Союзу і водночас забезпечують захист національних інтересів України. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на вивчення практичних аспектів застосування процедури спільного транзиту та оцінку ефективності впроваджених механізмів митного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стеблянюк А.В., Дудченко В.В. Правові засади гармонізації митного законодавства України з нормами та стандартами Європейського Союзу у сфері спрощення митних процедур. *Ампаро*. 2022. Спецвип., т. 2. С. 102–108. URL: <https://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-spec-2-2022/15.pdf>.
2. Ковальова М.Л. Принципи та особливості системи митного контролю в ЄС. *Підприємництво та інновації*. 2021. Вип. 17. С. 13–17. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/17.2>.
3. Руда Т.В. Особливості застосування процедури спільного транзиту в контексті норм міжнародного законодавства. *Інноваційна економіка*. 2022. № 1. С. 163–168. URL: <http://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/905>.
4. Цимбалюк І. Митний безвіз: що це таке і як працює для бізнесу. *Rates.fm*. URL: <https://rates.fm/ua-uk/economy/mitnij-bezviz>.
5. Громовчук М.В., Белов Д.М. Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. *Аналітично-порівняльне право*. №3/2022. С. 301-310. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/265072>.
6. Лемеха Р.І. Теоретико-методологічні та правові засади митних режимів в Україні: монографія. Ірпінь, 2020. 344 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/teoretiko-metodologichni-ta-pravovi-zasadi-mitnikh-rezhimiv-v-ukraini.pdf>.